

Rolnicze spółdzielnie produkcyjne w 2012 roku - najlepsza setka

Podobnie jak co roku, przekazujemy w Państwa ręce kolejne wyniki trzynastego już rankingu rolniczych spółdzielni produkcyjnych. Prezentowany ranking ma pokazać najlepsze spółdzielnie pod względem sytuacji ekonomicznej. Niezmiennie do tego celu wykorzystywany jest sprawdzony już zestaw wskaźników ekonomicznych: dochodowości pracy, działalności gospodarczej, wydajności pracy, przychodów ogółem oraz indeks tworzenia wartości.

Uczestniczącym w rankingu rolniczym spółdzielniom produkcyjnym tradycyjnie gratulujemy osiągnięć i zajętych lokat na liście, a wszystkim osobom i instytucjom (KRS, KZR RSP, „Tęcza Polska”), które wspierając to nasze wspólne przedsięwzięcie przyczyniły się do jego powodzenia, serdecznie dziękujemy.

Od początku powstania rankingu, głównym jego celem jest promowanie formy spółdzielczego gospodarowania oraz odnowa jej wizerunku w otoczeniu gospodarczym. Mamy również nadzieję, że kolejne rankingi są przede wszystkim wiarygodnym źródłem informacji do oceny wyznaczonych celów przez same spółdzielnie. Kolejnym ważnym aspektem jest fakt, iż zebrane w ten sposób dane umożliwiają śledzenie zmian zachodzących w spółdzielniach. Wykonane na ich podstawie analizy mają charakter unikalny, gdyż stanowią praktycznie jedyne źródło wiedzy o tej grupie gospodarstw, a ich zakres (ankietę rokrocznie wypełnia około 20% całej zbiorowości), umożliwia rzetelną ocenę zachodzących w niej zjawisk.

Podobnie jak w latach ubiegłych, oprócz rankingu ogólnego prezentujemy Państwu również podranking najlepszych RSP w ciągu ostatnich 3 lat. Niezmiennie na tej liście pozycję lidera utrzymuje RSP Hopkie z woj. lubelskiego, mimo zdecydowanie słabszej pozycji w ostatnim rankingu. Pozycję wicelidera z roku ubiegłego utrzymała również RSP Krzywa z woj. podlaskiego, niezmiennie obecna w pierwszej czwórce trzech ostatnich rankingów. Na pozycji trzeciej uplasowała się natomiast RSP Stara Kamienica tegoroczny lider rankingu spółdzielni. Ponadto każdej ze spółdzielni, która znalazła się na tej bardzo krótkiej, bo jedynie 10-miejscowej liście, należą się szczególnie gratulacje, jest to bowiem niekwestionowana elita wśród RSP.

Tabela 1

Ranking 10 najlepszych spółdzielni produkcyjnych w latach 2010-2012

Lp.	Nazwa spółdzielni	Województwo	Miernik syntetyczny							
			2010		2011		2012		3 lata	
			poz.	pkt.	poz.	pkt.	poz.	pkt.	poz.	pkt.
1.	RSP Hopkie	Lubelskie	1	25	1	58	11	126	1	209
2.	RSP Krzywa	Podlaskie	4	71	3	73	3	77	2	221
3.	RSP Stara Kamienica	Dolnośląskie	2	52	20	161	1	59	3	272
4.	SPR Wierzbnik	Opolskie	3	70	2	60	21	160	4	290
5.	RSP Gronowice	Opolskie	10	123	14	134	10	124	5	381
6.	RSP Wydrowice	Opolskie	23	187	4	76	9	124	6	387
7.	RSP Ponięcice	Śląskie	21	171	9	109	7	109	7	389
8.	RSP Maniów Wielki	Dolnośląskie	7	99	10	113	25	179	8	391
9.	RSP Kujakowice Górne	Opolskie	13	142	18	159	5	100	9	401
10.	RSP Rostkowice	Opolskie	34	211	8	100	6	101	10	412

Źródło: Ranking RSP 2010 r., 2011 r. i 2012 r.

Uwarunkowania makroekonomiczne w 2012 roku

Rok 2012 nie był już tak korzystny dla wzrostu polskiej gospodarki jak lata poprzednie. W 2010 r. w stosunku do roku poprzedniego PKB zwiększył się o 3,9% a w 2011 r. o 4,3%, to w ubiegłym roku wzrost wyniósł 2,0% przy systematycznie malejącej dynamice (od 3,6 % w pierwszym kwartale do 1,1% w czwartym). Nie udało się zatem uniknąć negatywnego wpływu uwarunkowań zewnętrznych; od początku 2012 r. strefa euro znajdowała się w recesji, a PKB Niemiec, największego naszego partnera handlowego, wyniosło zaledwie 0,7% (przy 3,0% w 2011 r.). Wskutek pojawiającej się w Polsce bariery popytowej w 2012 r. załamała się produkcja budowlano-montażowa, co nie pozostało bez wpływu na pozostałe gałęzie przemysłu. Spadły obroty handlu zagranicznego i wewnętrznego, co w konsekwencji przyczyniło się do spadku obrotów branży transportowej.

Niepokojącym sygnałem w polskiej gospodarce było przede wszystkim ograniczenie spożycia indywidualnego, które w całym roku, co prawda zwiększyło się o 0,5% (w 2011 r. wzrost na poziomie 2,5%), to jednak w czwartym kwartale odnotowano spadek o około 1%.

Przyczyną takich zmian była z pewnością stagnacja wynagrodzeń, świadczeń społecznych oraz niska dynamika dochodów z działalności prowadzonej na własny rachunek, przy niezmiennie utrzymującym się na wysokim poziomie bezrobociu. Negatywny wpływ na konsumpcję wywarła również wyższa inflacja oraz niższy popyt na pożyczki konsumenckie, w związku z pogarszaniem się nastrojów Polaków, niepewnie oceniających swoje przyszłe dochody.

W 2012 r., przeciętne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw, po raz pierwszy od dwudziestu lat, realnie obniżyło się i było niższe niż w 2011 r. o 0,2%. Wzrost nastąpił natomiast w przypadku świadczeń emerytalno-rentowych; przeciętna nominalna emerytura i renta pracownicza przekroczyła w 2012 r. 1,8 tys. zł a jej siła nabywcza zwiększyła się o 1,3%.

W ostatnim okresie odnotowano jednak wzrost produkcji sprzedanej przemysłu (1%), przy wyraźnym wzroście sprzedaży artykułów spożywczych (4,6%). Nie jest to jednak wzrost imponujący; w 2011 r. wyniósł on bowiem 5,9 %, przy wzroście całej produkcji sprzedanej na poziomie 7,7%.

Spowolnienie gospodarcze w Europie, a w niektórych krajach pogłębiająca się recesja, hamowały wymianę handlową. W rezultacie eksport, liczony w euro, zwiększył się o 3,8%, a import spadł o 0,6%. Ujemne saldo obrotów wyniosło 9,7 mld EUR i było o 40% niższe, niż w 2011 r., przy niezmiennie dodatnim saldzie produktów rolno-żywnościowych (94,2 mld EUR).

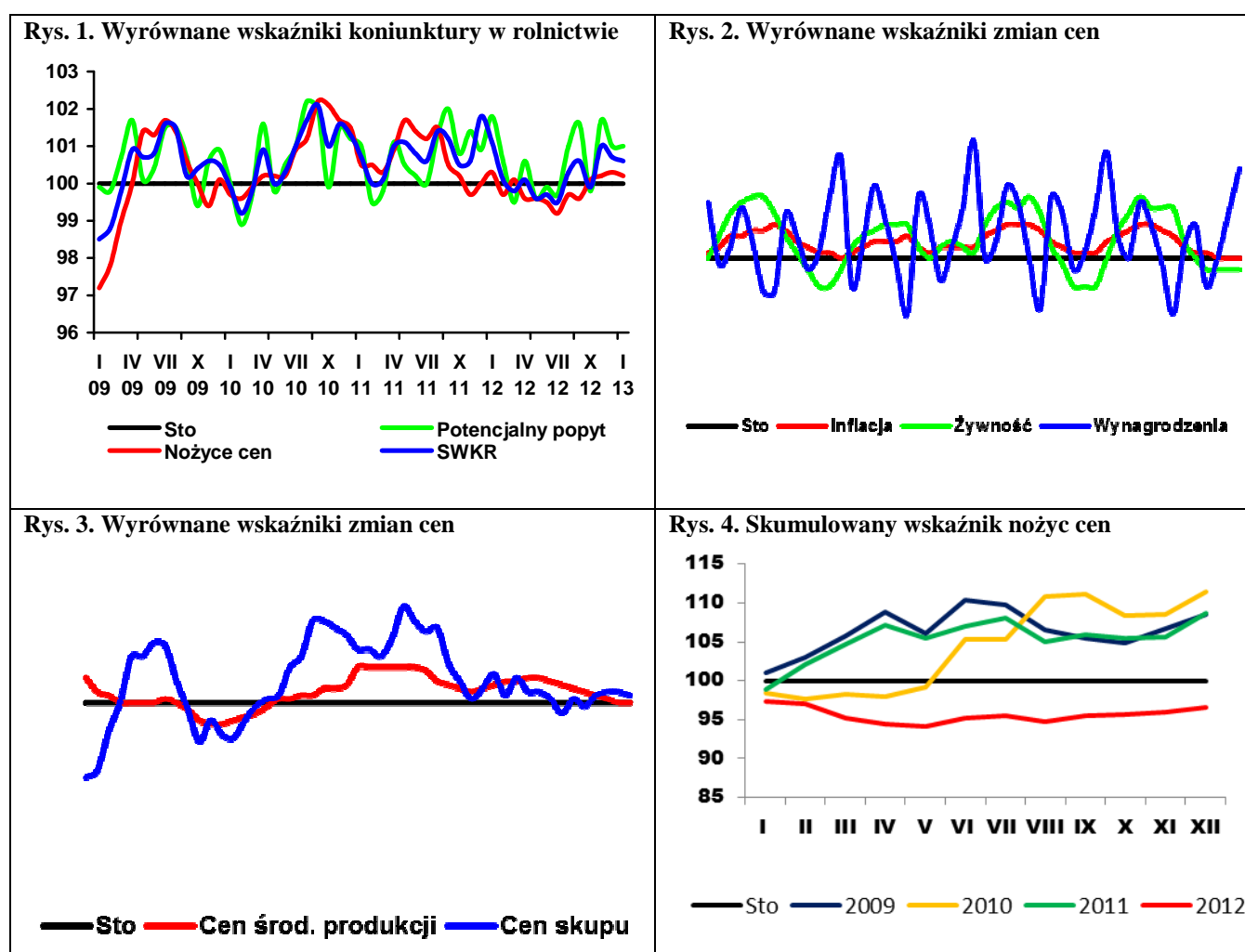
Rok 2012 był kolejnym, kiedy utrzymywany był proces konsolidacji finansów publicznych. Udział deficytu sektora instytucji rządowych i samorządowych w PKB zmniejszył się z 5 % w 2011 r. do 3,9%. W 2012 r. udało się również ograniczyć dług publiczny, choć w relacji do PKB (wg metodologii UE ESA'95) wyniósł on 55,6%, nadal przekraczając drugi próg ostrożnościowy (55%), określony w ustawie o finansach publicznych.

Uwarunkowania w rolnictwie

Globalna produkcja rolnicza zwiększyła się w 2012 r. o 0,7%, w tym roślinna wzrosła o 2,6%, przy spadku o 1,6% wartości produkcji zwierzęcej. Przy utrzymującym się wzroście produkcji rolniczej w 2012 r. pogorszyły się jednak rynkowe jej uwarunkowania. Po trzech bardzo dobrych pod tym względem latach ceny skupu produktów rolnych zaczęły nieznacznie spadać (o 0,5%), a środki do produkcji nieustannie drożały (o 3%). Skumulowany wskaźnik nożyc cen wyniósł więc 96,6 punktu, podczas gdy w poprzednich trzech latach wahał się od 108,6 do 111,5 punktu (wykres 1).

Wykres 1

Wskaźniki obrazujące zmiany rynkowych uwarunkowań produkcji w rolnictwie w latach 2010-2012

Wskaźnik zmian cen skupu liczony jest jako średnia arytmetyczna ważona dla koszyka produktów notowanych co miesiąc przez GUS i publikowanych w biuletynach statystycznych GUS. Są to: zboża ogółem w tym, pszenica i żyto, ziemniaki, żywiec ogółem, w tym żywiec wołowy, wieprzowy, drób oraz mleko.
Źródło: „Rynek Rolny”, Czerwiec 2013 r.

W 2012 r., pomimo rosnących cen środków do produkcji, tempo ich podwyżek znacząco spadło. Działo się tak głównie pod wpływem znacznie wolniejszego niż w roku

ubiegłym wzroście cen nawozów mineralnych oraz bezpośrednich nośników energii (tabela 2). W przypadku tych ostatnich w grudniu 2012 r., średnio były one droższe niż przed rokiem o 0,9%, podczas gdy w 2011 r. wzrost ich cen wyniósł 12%. Znacznie zmniejszyła się także dynamika wzrostu cen materiałów budowlanych, natomiast przyspieszeniu uległo tempo wzrostu cen pestycydów, których ceny w latach ubiegłych prawie nie zmieniły się. Nieco zmalała natomiast w porównaniu z ubiegłym rokiem dynamika wzrostu cen maszyn rolniczych.

Łączny nominalny wzrost cen detalicznych środków produkcji w latach 2009-2012 wyniósł 12,0%, na co złożył się ponad 27% wzrost cen energii, 19% wzrost cen maszyn, 13,5% wzrost cen pestycydów i 4,2% wzrost cen materiałów budowlanych, przy 2,5% spadku cen nawozów mineralnych.

Na stabilizację cen skupu podstawowych surowców rolniczych w 2012 r. główny wpływ miały spadki cen większości produktów pochodzenia zwierzęcego, przy wzroście cen zbóż (z wyjątkiem żyta) i ziemniaków. Rok 2012 był już kolejnym, kiedy ceny skupu zbóż zdecydowanie przewyższyły podwyżki cen produktów zwierzęcych, w tym zwłaszcza trzody chlewnej i drobiu. W dalszym ciągu mieliśmy w Polsce sytuację, która przyczyniała się do znacznego wzrostu kosztów produkcji zwierzęcej i pogorszenia opłacalności chowu zwierząt.

Pomimo lepszych od przewidywań zbiorów zbóż ceny skupu pszenicy wzrosły prawie o 34%, kukurydzy o ponad 18%, a jęczmienia o ponad 14%. Jak już wspomniano, jedynym zbożem, które odnotowało spadki w ostatnim okresie, było żyto (tabela 3). Wzrosły również ceny skupu ziemniaków, które w grudniu 2012 r. były o ponad 22% wyższe niż w grudniu 2011 r. W latach 2009-2012 nominalny wzrost cen skupu ziemniaków, przy znaczącym ograniczeniu ich podaży, wyniósł jednak jedynie około 20%, a to głównie za sprawą malejącego zapotrzebowania ze strony konsumentów oraz przemysłu.

Po wyraźnym wzroście cen skupu żywca wieprzowego w roku ubiegłym (o ponad 43%), ceny trzody chlewnej na jesieni 2012 r. osiągnęły rekordowe poziomy (ponad 5,90 zł/kg), ale w grudniu 2012 r. były o 3,9% niższe niż w grudniu 2011 r.

Jeszcze silniej spadły ceny skupu drobiu, które w grudniu 2012 r. były o 6,7% niższe. Mimo to podwyżki cen skupu żywca drobiowego w latach 2009-2012, o ok. 10 pkt. proc., przewyższyły wzrost cen skupu trzody chlewnej, ze względu na znacznie mniejsze wahania cen w latach poprzednich.

W 2012 r. obniżeniu uległy także ceny skupu mleka, które mimo obserwowanych od września podwyżek w grudniu były niższe nominalnie o 2,8% w porównaniu z grudniem 2011 r. Znaczący wzrost cen w latach poprzednich spowodował jednak, że w całym 4-leciu ceny mleka wzrosły o ponad 41%.

Niewielkie wzrosty obserwowano w przypadku cen skupu żywca wołowego. Było to wyraźne obniżenie dynamiki wzrostu cen skupu, jakie obserwowano w latach poprzednich. Niemniej jednak w latach 2009-2012 nominalny wzrost cen wyniósł ponad 59 %.

Rosnące zainteresowanie produkcją wołowiny, przy malejącej podaży cieląt na rynku sprawiły, że umiarkowanie rosnącym cenom skupu bydła towarzyszył znacznie szybszy wzrost cen cieląt, które w ciągu 12 miesięcy 2012 r. były wyższe o 8,5%, a w 4-leciu 2009-2012 o niespełna 35%.

Tabela 2

Skumulowane wskaźniki zmian cen w latach 2010-2012 (grudzień roku poprzedniego = 100)

Wyszczególnienie	2012	2011	2010	XII 2010=100
Środki produkcji	103,0	108,4	103,8	112,0
w tym: nawozy mineralne	104,9	118,6	98,0	97,5
pestycydy	103,0	100,1	102,8	113,5
bezp. nośniki energii	100,9	112,0	111,8	127,2
maszyny	105,0	105,4	103,6	119,0
materiały budowlane	101,3	106,4	103,2	104,2
Nożyce cen koszyka skupu	96,6	108,7	111,5	127,1
Koszyk skupu	99,5	117,8	115,7	142,3
w tym: pszenica	133,9	97,4	165,4	216,1
żyto	93,5	129,2	205,3	210,3
jęczmień	114,2	116,7	167,8	176,2
kukurydza	118,4	100,8	151,5	215,9
ziemniaki	122,3	91,9	102,8	120,4
bydło	103,6	123,1	111,2	159,3
trzoda chlewna	96,1	143,3	100,3	119,1
drób	93,6	127,9	103,7	128,9
cielęta	108,5	132,6	78,5	134,7
mleko	97,2	109,3	112,8	141,3

Źródło: „Rynek Rolny”, Czerwiec 2013 r.

Tabela 3

Ceny skupu płodów rolnych w latach 2010-2012 (dane z miesiąca grudnia w zł)

Lata	Pszenica (dt)	Żyto (dt)	Jęczmień (dt)	Kukurydza (dt)	Ziemniaki (dt)	Bydło (kg)	Trzoda chlewna (kg)	Drób (kg)	Cielęta (kg)	Mleko (l.)
2012	101,68	74,81	85,56	87,19	40,12	6,58	5,36	4,0	10,80	1,25
2011	75,91	79,99	74,94	68,61	32,80	6,35	5,57	4,3	9,95	1,29
2010	77,97	61,91	65,50	66,45	38,37	5,16	3,89	3,4	7,8	1,18

Źródło: G. Makowska i in., „Skup i ceny produktów rolnych w 2012 r.”, GUS, Warszawa 2013 r.

Wyniki ekonomiczne spółdzielni

Zebrane dane z ostatniej ankiety rankingowej umożliwiły utworzenie panelu 86 spółdzielni, które rok rocznie uczestniczyły w naszych analizach od 2010 r. (panel 3-letni). Na jego podstawie przeprowadzono niniejszą analizę. Wykazała ona w 2012 r. pewną stabilizację wyników ekonomicznych. Zatem, mimo pogorszenia się sytuacji gospodarczej w Polsce oraz niekorzystnych zmian na rynku rolnym, RSP zdołały utrzymać, a w niektórych

przypadkach nawet poprawić, przeciętne wskaźniki efektywności finansowej. Wobec tego, analizując wyniki spółdzielni w latach 2010-2012, należy uznać, iż były one korzystne. W ostatnim roku jednak tempo poprawy wyraźnie osłabło w stosunku do dynamiki z lat 2010-2011, wobec czego można spodziewać się słabszych danych w kolejnym okresie (tabela 4).

Wskaźnik dochodowości działalności gospodarczej zmniejszył się w 2012 r. o 1,4 p.p. w stosunku do roku ubiegłego, jednak był wyższy niż w 2010 r. o 1,7 p.p. Przeciętna wartość dodana w zbiorowości spółdzielni w przeciągu 2 lat wzrosła o 0,8 p.p., przy minimalnym spadku w ostatnim roku (0,38 p.p.). Zatem widać wyraźnie, iż w 2012 r. nastąpiło przerwanie długiego trendu wzrostowego ostatnich 3 lat w dziedzinie dochodowości działalności spółdzielni. Choć nie można tu mówić o pogorszeniu wyników, decydujący okaże się rok 2013, kiedy to nastąpi sprzedaż zapasów i w konsekwencji weryfikacja ich wyceny.

Przy omawianiu dochodowości należy zauważyć nietypową sytuację z jaką mieliśmy do czynienia w 2012 r., a mianowicie mała udział otrzymanych płatności w strukturze dochodów spółdzielni. Z pewnością było to związane z mniej korzystnym kursem, po którym przeliczane były dotacje. Otrzymywana płatność obszarowa i uzupełniająca obniżyła się o 4% w stosunku do roku poprzedniego, natomiast udział uzyskiwanych dotacji w dochodach spółdzielni obniżył się z 48,9 % do 42,6 %. Jest to jednak w dalszym ciągu bardzo znaczący składnik dochodowy gospodarstw rolnych. Co ważne, na obecnym poziomie uzgodnień budżetu na lata 2014-2020 jest bardzo prawdopodobne, że wsparcie to zostanie utrzymane, a być może nawet nieco wzrośnie.

W ostatnim roku zdecydowanie lepiej omawiana zbiorowość RSP wypadła pod względem pomnażania wartości właścicielskiej. Przeciętna wartość indeksu tworzenia własności wyniosła 1,29. Oznacza to, że rentowność kapitału własnego przeciętnej spółdzielni była w 2012 r. wyższa niż jego koszt z uwzględnieniem premii za ryzyko. Nie było to jednak spowodowane poprawą rentowności, ale obniżającym się kosztem kapitału. Bez wątplenia jednak spółdzielnie w 2012 r. powiększyły swoją wartość właścicielską.

Pomimo stagnacji wskaźników finansowych, pozytywne zmiany zaszły w dziedzinie wydajności pracy. Dochód w przeliczeniu na jednego członka w 2012 r. wyniósł przeszło 69 tys. zł i był wyższy o 8% niż w 2011 r. i o 49% wyższy w stosunku do 2010 r. Był to wzrost widoczny, co ciekawe wystąpił on mimo zwiększenia w 2012 r. poziomu zatrudnienia w RSP (wzrost o 10% w stosunku do 2011 r. i o 8% w porównaniu do 2010 r.).

W ostatnim roku spółdzielnie dość dobrze wypadają również pod względem wskaźnika wydajności pracy (wartość dodana na osobę). Jedna osoba w nich zatrudniona w 2012 r. generowała wartość dodaną na poziomie 100 tys. zł, podczas gdy w latach 2010 i 2011 r. było to – odpowiednio o 30 i 10 tys. zł mniej. Taki poziom wydajności pracy będzie jednak spółdzielcom prawdopodobnie trudno utrzymać w perspektywie spadku dochodowości w gospodarstwach. Spółdzielnie od dawna, w przeliczeniu na 100 hektarów użytków rolnych, utrzymują jedne z najwyższych wskaźników zatrudnienia spośród wszystkich grup gospodarstw wielkotowarowych.

Słabiej jednak niż w 2011 r. wypada stosunek nadwyżki operacyjnej do osiągniętych przychodów. Średni wskaźnik generowania gotówki operacyjnej obniżył się w ciągu roku o 2,9 p.p., ale w całym trzyleciu utrzymał jednak tendencję wzrostową. Zachowanie rezerwy

wolnych aktywów jest ważne zwłaszcza w czasie spowolnienia gospodarki, rolnicze spółdzielnie jednak w tej dziedzinie zawsze kierowały się bardzo konsekwentną polityką.

Rok 2012 był kolejnym, kiedy to dobre wyniki RSP nie powstrzymały procesu ubytku ziemi. Tendencja ta, mimo iż od wstąpienia do UE ma znacznie mniejszą skalę, jest widoczna w analizie od samego początku jej istnienia. W ciągu ostatniego roku średnio ze spółdzielni ubyło 2 ha użytków rolnych, podczas gdy rok wcześniej było to około 6 ha. Proces ubywania ziemi z gospodarstw stracił więc na sile, mimo to w latach 2010-2012 statystyczna RSP ograniczyła posiadaną powierzchnię o 1,4%.

Oczywiście, nie wszystkie spółdzielnie ograniczały zasoby ziemi. W 2012 r. 16 (18,6%) RSP powiększyło obszar. Znacznie większa grupa, gdyż licząca 29 spółdzielni (33,7%), zmniejszyła posiadany areal gruntów. Najliczniejszą zbiorowością były jednak spółdzielnie, które utrzymały areal bez zmian; było ich w ostatnim okresie 41. Chociaż średnia powierzchnia użytków rolnych w RSP zmalała w 2012 r. nieznacznie, to przyglądając się zjawisku szczegółowo, trzeba podkreślić, iż z 3 do 8 wzrosła liczba spółdzielni ograniczających znacząco zasoby ziemi (powyżej 10% obszaru).

Tabela 4

Sytuacja ekonomiczno-finansowa RSP w latach 2010-2012
(panel 86 badanych RSP)

Wyszczególnienie	Lata			$\frac{2012}{2010} \times 100$
	2012	2011	2010	
Przeciętny obszar (ha UR)	568	570	576	98,6
Przychody ogółem na 1 ha UR (tys. zł)	12,07	10,86	9,08	132,9
Pracujący na 100 ha UR (osoby)	4,89	4,43	4,53	107,9
Wydajność pracy – wartość dodana (tys. zł/osobę)	100,5	90,9	70,6	142,4
Wskaźnik wartości dodanej (%)	42,42	42,69	41,58	102,0
Wskaźniki dochodowości:				
- pracy członka (tys. zł/osobę)	69,1	64,1	46,4	148,9
- działalności gospodarczej (%)	27,28	28,67	25,62	106,5
Indeks tworzenia wartości (krotność)	1,29	0,51	0,99	130,3
Wskaźnik generowania gotówki operacyjnej (%)	11,6	14,5	9,88	117,4
Stopa inwestycji (%)	1,87	1,51	1,14	164,0

Źródło: Ranking RSP 2010 r., 2011 r. i 2012 r.

W 2012 roku uzyskane przychody ze sprzedaży spółdzielni pozytywnie wpłynęły na poziom produktywności ziemi. Przeciętnie przychody w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych wyniosły około 12 tys. zł, i były o około 1 tys. zł wyższe niż przed rokiem i o 2 tys. zł wyższe niż dwa lata wcześniej. Należy podkreślić, że spółdzielnie w ostatnim trzyleciu znacząco poprawiły wskaźnik produktywności ziemi, zmniejszając tym samym dystans, jaki dzielił je od innych form gospodarstw. RSP dalej jednak wykazują w tej dziedzinie pewien potencjał poprawy, który znacząco może przyczynić się do dalszego wzrostu ich konkurencyjności.

Wzrost produktywności ziemi był prawdopodobnie konsekwencją prowadzonego od kilku lat w spółdzielniach procesu modernizacji. Począwszy od 2009 r., nieprzerwanie zbiorowość RSP charakteryzowała się rozszerzoną stopą reprodukcji majątku. W 2012 r. nakłady inwestycyjne były prawie dwukrotnie wyższe niż poziom odpisów amortyzacyjnych. Nie oznacza to jednak, że wszystkie z analizowanych spółdzielni odtwarzały posiadany majątek. 12,8% RSP nie robiło tego w ogóle, a 39,5% stanowiły spółdzielnie, które prowadziły jedynie remonty na skalę nieprzekraczającą wysokości amortyzacji. Pozostałe 47,7% to spółdzielnie prężnie inwestujące i rozwijające się; przeciętna stopa inwestycji w tej grupie wyniosła w 2012 r. – 4,05.

Tradycyjnie, jak w latach poprzednich, przedmiotem analizy był poziom opłaty pracy własnej członków w spółdzielniach. Trzeba podkreślić, że w 2012 r. sytuacja w tym zakresie znacząco poprawiła się; spółdzielcy jedynie w 3 przypadkach opłacali swoją pracę na poziomie wyższym od uzyskanych dochodów (3,5% zbiorowości). I mimo iż w kolejnych 10% spółdzielni opłata pracy członków „zabierała” praktycznie cały wypracowany wynik finansowy, to przeważająca część RSP opłacała świadczoną pracę na poziomie niższym od wypracowanych dochodów.

Wyniki a ukierunkowanie produkcyjne

Tradycyjnie, na potrzeby analizy rankingowej, dokonano grupowania spółdzielni według dominujących kierunków produkcyjnych, tzw. ukierunkowania produkcyjnego (UP). Na etapie wypełniania ankiety każda spółdzielnia określiła sama, na podstawie dominującej wartości sprzedaży, jakie ukierunkowanie w danym roku w niej dominowało. Przedmiotem analiz były trzy główne kierunki działalności: spółdzielnie roślinne (uprawy polowe, warzywnictwo, ogrodnictwo), zwierzęce (chów i hodowla zwierząt) oraz wielostronne (uprawy polowe połączone z chowem zwierząt). Ostatecznie, zbiorowość do tej analizy stanowiło 81 RSP, które w latach 2010-2012 rok rocznie brały udział w rankingu, w tym 47 o ukierunkowaniu roślinnym, 11 o ukierunkowaniu zwierzęcym i 23 prowadzących działalność wielostronną.

W 2012 r. zmiany w sytuacji ekonomicznej poszczególnych grup były dość zróżnicowane (tabela 5). Podobnie jak w ostatnich dwóch latach, wskaźniki dochodowości działalności gospodarczej oraz wartości dodanej najkorzystniej kształtowały się w spółdzielniach roślinnych i wielostronnych. W tych ostatnich jednak dochodowość działalności gospodarczej uległa w ostatnim okresie obniżeniu. Począwszy od 2010 r., pogarsza się natomiast sytuacja spółdzielni z dominującą produkcją zwierzęcą.

Rolnicze spółdzielnie o profilu zwierzęcym, w ostatnim trzyleciu, były najmniej dochodowym ukierunkowaniem produkcyjnym, a ostatni rok był dla nich niekorzystny ze względu na ponownie spadającą dochodowość (w 2012 r. spadek o 3,8 p.p.). Był to okres szczególnie trudny dla producentów trzody chlewnej i drobiu, a jak wiadomo, te kierunki w tej grupie spółdzielni dominowały. Analiza wykazała ponadto, iż w tej zbiorowości najintensywniej ograniczono zasoby użytków rolnych, jak również nakłady pracy, co było oczywistym zjawiskiem w związku z zaistniałą sytuacją. Ze względu na pogarszające się wskaźniki finansowe grupa ta miała również najniższy wskaźnik zdolności generowania gotówki. W spółdzielniach z produkcją zwierzęcą, w wyniku redukcji zatrudnienia oraz usprawnienia procesu produkcji, wzrosła w ostatnim okresie wydajność pracy mierzona

wartością dodaną, jedna osoba generowała o 1 tys. zł wyższą wartość niż w roku ubiegłym i aż o 12 tys. zł większą niż dwa lata wcześniej. Mimo najłagodniejszej sytuacji w 2012 r. ta grupa spółdzielni charakteryzowała się najwyższą stopą inwestycji, które prowadzone w przemyślany sposób mogą poprawić sytuację tych RSP w przyszłości.

Lepsze wyniki niż w grupie zwierzęcej osiągnęły spółdzielnie o ukierunkowaniu wielostronnym. Zbiorowość ta uzyskała w 2012 r. wyższy wskaźnik wartości dodanej (wzrost o 1 p.p.), obniżył się jednak wskaźnik dochodowości działalności gospodarczej (spadek o 2 p.p.). Spółdzielnie wielostronne nie powiększały jednak w ostatnim 3-leciu wartości właścicielskiej, co powinno być dla nich sygnałem do szukania sposobów poprawy uzyskiwanej rentowności. Omawiana grupa spółdzielni w ostatnim roku miała niższe wskaźniki dochodowości pracy oraz jej wydajności, spowodowane znacznym wzrostem zatrudnienia. W przeliczeniu na 100 ha przeciętne zatrudnienie wzrosło w tej zbiorowości o 2 osoby, a więc znacząco. Warto zwrócić również uwagę, że spółdzielnie wielostronne, choć charakteryzowały się rozszerzoną stopą reprodukcji majątku, to stopa inwestycji była w tej grupie zdecydowanie najniższa w całym obserwowanym okresie.

Niezmiennie od dłuższego czasu kierunek roślinny charakteryzuje się najkorzystniejszymi wynikami. Nie inaczej, jak w poprzednich latach, tak i w 2012 r. główną przyczyną dobrej sytuacji tej grupy spółdzielni była utrzymująca się korzystna koniunktura na rynku zbóż i rzepaku. Choć w latach 2010-2012 nie można jednak tu mówić o widocznej poprawie dochodowości działalności czy o wzroście wartości dodanej, to należy uznać, że wskaźniki te utrzymywały się na niezmiennie korzystnym poziomie. Potwierdzać zdaje się to stwierdzenie osiągnięty w 2012 r. poziom indeksu tworzenia wartości (2,34). Dzięki wysokim cenom płaconym za produkty roślinne, niezmiennie rosły w tej zbiorowości wskaźniki wydajności oraz dochodowości pracy. Spółdzielnie te również intensywnie modernizowały posiadany majątek, podnosząc swoją konkurencyjność, bowiem to w głównej mierze od niej zależeć będzie ich sytuacja, gdy dobra passa cenowa ulegnie odwróceniu.

Tabela 5

Sytuacja ekonomiczno-finansowa RSP według ukierunkowania produkcyjnego
w latach 2010-2012
(panel 86 badanych RSP)

Wyszczególnienie	RSP wg kierunku produkcji:								
	roślinny			Zwierzęcy			wielostronny		
	2012	2011	2010	2012	2011	2010	2012	2011	2010
Przeciętny obszar (ha UR)	633	632	634	612	613	617	458	458	454
Przychody ogółem na 1 ha UR (tys. zł)	8,9	7,7	6,1	23,6	21,3	16,9	8,8	8,8	6,6
Pracujący na 100 ha UR (osoby)	3,3	3,2	3,3	6,7	6,8	6,6	5,7	4,8	5,0
Wydajność pracy – wartość dodana (tys. zł/osobę)	131,5	107,7	83,4	73,4	72,3	61,0	64,0	77,2	58,4
Wskaźnik wartości dodanej (%)	46,1	44,8	46,7	28,5	32,3	35,7	44,2	43,2	43,9
Wskaźniki dochodowości:									
- pracy członka (tys. zł/osobę)	91,2	76,6	53,7	48,4	49,2	41,8	43,8	54,9	40,1
- działalności gospodarczej (%)	31,1	30,8	30,7	17,6	21,4	23,6	26,8	28,8	27,7
Indeks tworzenia wartości (krotność)	2,34	0,72	3,55	0,48	0,23	1,64	0,77	0,30	0,89
Wskaźnik generowania gotówki operacyjnej (%)	20,9	20,4	16,4	5,9	9,0	9,5	11,1	7,6	6,7
Stopa inwestycji (%)	1,85	1,83	1,56	2,05	1,37	1,36	1,22	0,99	1,20

Źródło: Ranking RSP 2010 r., 2011 r. i 2012 r.

Jak powstał ranking?

Do sporządzenia rankingu wykorzystano opracowaną w Instytucie ankietę. Formularze ankiet przesłano pocztą do poszczególnych spółdzielni. Na ogół ankietę wypełniano w dziale księgowości spółdzielni. Odbywało się to poprzez przeniesienie danych liczbowych z odpowiednich pozycji sprawozdań finansowych GUS do kwestionariusza ankiety. Jedyne niewielki zakres informacji statystycznych pochodził bezpośrednio z ewidencji księgowej.

Następnie, dane źródłowe zawarte w ankietach poddano w IERiGŻ - PIB wielostopniowej weryfikacji. Dane budzące wątpliwości konsultowano telefonicznie z pracownikami spółdzielni. Dotyczyły one przede wszystkim dużej niejednorodności podawania informacji, głównie o należnych za 2012 r. dopłatach bezpośrednich i innych formach wsparcia budżetowego. Ujednolicenie sposobu zapisu danych wymagało bardzo dużego nakładu pracy zespołu przygotowującego ranking. W zamian otrzymano bardzo solidną i porównywalną bazę danych. W ten sposób zabezpieczono wysoki poziom wiarygodności otrzymanych materiałów wykorzystanych do sporządzenia rankingu.

Zaprezentowany w rankingu spółdzielczym zestaw wskaźników i mierników jest zbliżony do zastosowanego w rankingu 300 najlepszych przedsiębiorstw rolniczych kraju, głównie popegeerowskich. Jedynie trzy z nich są odmienne, gdyż opracowano je na bazie wypracowanego dochodu ogólnego, kategorii ekonomicznej specyficznej dla formy spółdzielczej. Należą do nich wskaźniki i jeden miernik: dochodowości pracy członków spółdzielni, dochodowości działalności gospodarczej i dochód ogólny w przeliczeniu na spółdzielnię. W ten sposób uzyskano możliwość porównań między tymi formami gospodarowania i to zarówno w odniesieniu do pojedynczych przedsiębiorstw, wskaźników, jak i w zestawieniach zbiorczych. Jednocześnie przedstawiony zestaw wskaźników w miarę wiernie odzwierciedla położenie majątkowe i finansowe oraz efektywność działalności spółdzielni. Wskaźniki te mogą więc zaspokoić również potrzeby informacyjne szerokiego kręgu instytucji potencjalnie zainteresowanych perspektywami rozwoju spółdzielni.

Do relacji poszukiwanych przez otoczenie można zaliczyć wskaźniki: wartości dodanej, dochodowości i wydajności pracy, płynności finansowej czy też tworzenia wartości oraz poziomu zatrudnienia. Z drugiej strony, w zestawie wskaźników i mierników znajdują się podstawowe oceny o charakterze mikroekonomicznym, które stanowić powinny przedmiot zainteresowania przede wszystkim spółdzielców i ich menedżerów, jak również bezpośrednich partnerów rynkowych.

Zdecydowana większość mierników i wskaźników odnosi się do sfery najbardziej syntetycznych kategorii ekonomiczno-finansowych. Natomiast ranking nie zawiera wskaźników techniczno-produkcyjnych. Nie umożliwia pokazania osiągnięć w zakresie wydajności jednostkowych zwierząt lub plonów roślin. Wydajności te często są na bardzo wysokim poziomie, ale nie zawsze przekładają się pozytywnie na dobre efekty finansowe typu dochód, zysk czy też dochodowość lub rentowność.

Ranking zawiera zestawienie 100 najlepszych rolniczych spółdzielni pod względem sytuacji ekonomicznej. Spółdzielnie uporządkowane zostały metodą rangowania, a więc jedną z najprostszych metod syntetycznej oceny pozycji jednostek na tle badanej zbiorowości. Metoda ta sprowadza się do kolejnego porządkowania obiektów według wybranych cech i zsumowania zajmowanych pozycji dla poszczególnych sortowań. Najniższa wartość uzyskanej sumy pozycji w badanej zbiorowości wskazuje na najlepszą sytuację jednostki, zaś najwyższa oznacza sytuację najgorszą.

Do sporządzenia listy 100 najlepszych spółdzielni przyjęliśmy pięć cech. Kryterium sortowań były cztery wskaźniki, tj. dochodowość pracy, dochodowość działalności gospodarczej, wydajność pracy i indeks tworzenia wartości oraz jeden miernik - przychody ogółem na spółdzielnię.

Wybrane kryteria dla oceny sytuacji ekonomicznej spółdzielni uznaliśmy za najważniejsze, gdyż najlepiej odzwierciedlają możliwości zaspokajania potrzeb członków (wskaźniki dochodowości), jak i charakteryzują potencjał do dalszego rozwoju gospodarstw spółdzielczych (indeks tworzenia wartości, wskaźnik wydajności pracy, wielkość przychodów ogółem). Wyższe wartości wybranych wskaźników i miernika uznaliśmy za korzystne w ocenie spółdzielni, a spółdzielnia z najwyższą wartością zajmowała pierwszą pozycję w wybranym kryterium.

Ranking umożliwia również sporządzenie klasyfikacji spółdzielni (podrankingu) w zależności od ukierunkowania produkcyjnego, a więc roślinnego, zwierzęcego i wielostronnego.

Uwagi organizacyjne

W odróżnieniu od lat poprzednich, w ostatnim roku badaniami rankingowymi objęto praktycznie całą zbiorowość rolniczych spółdzielni produkcyjnych. Ankietę wysłano bowiem do 584 spółdzielni. Zwrot wypełnionych formularzy ankiet otrzymano ze 134 RSP (23% wysłanych), w tym 86 formularzy ankiet od spółdzielni biorących udział w rankingu za 2010 i 2011 r. (tj. 64%). Przetwarzaniu statystycznemu poddano 133 formularze ankiet, a ich zawartość wykorzystano do opracowania średnich wartości dla całej badanej zbiorowości spółdzielni oraz wydzielonych podgrup, co umożliwiło dokonanie krótkiej analizy wyników ich działalności.

Udziałem w rankingu bardziej były zainteresowane spółdzielnie silniejsze ekonomicznie, ale nie wszystkie. Podobnie jak w latach wcześniejszych, część z nich nie wzięła w nim udziału. Ranking za 2012 r. obejmuje więc również tylko część najlepszych spółdzielni w kraju. Nadal oczekujemy zatem jeszcze większego zainteresowania spółdzielców udziałem w następnych edycjach rankingu.

WYJAŚNIENIA I DEFINICJE

Poz. 2012 (kol. 1) – pozycja gospodarstwa w 2012 r. ustalona na podstawie miary syntetycznej.

Poz. 2011 (kol. 2) – miejsce gospodarstwa w rankingu za 2011 r., także w oparciu o miarę syntetyczną.

Nazwa spółdzielni (kol. 3) – skrócona nazwa spółdzielni wraz z jej siedzibą i skróconą nazwą województwa.

Ukierunkowanie produkcji (kol. 4) – określone zostało samodzielnie przez uczestników rankingu na podstawie przeważającego udziału sprzedaży określonych rodzajów produktów w sprzedaży ogółem. Wyróżniono cztery typy ukierunkowania: I – inne niż produkcja rolnicza; M – mieszane, a więc takie, w którym występowała mniej więcej równowaga produkcji roślinnej i zwierzęcej; R – roślinne, tzn. takie, w którym miała miejsce zdecydowana przewaga produkcji roślinnej nad zwierzęcą; Z – zwierzęce, tj. te, w których wyraźnie przeważała produkcja zwierzęca nad roślinną.

Wskaźnik dochodowości pracy (kol. 5) – stosunek dochodu ogólnego (zdefiniowanego w opisie do kol. 18) pomniejszonego o podatek dochodowy od osób prawnych i skorygowanego o dochód wynikły ze sprzedaży majątku do liczby pracujących członków spółdzielni.

Wskaźnik dochodowości działalności gospodarczej (kol. 7) – stosunek dochodu ogólnego do sumy przychodów: ze sprzedaży produktów i zrównanych z nimi, pozostałych przychodów operacyjnych oraz przychodów finansowych. Wartość przychodów podano w kol. 16.

Wskaźnik wartości dodanej (kol. 9) – stosunek wartości dodanej do przychodów ogółem. Wartość dodaną określono przez dodanie jej składników: dochodu ogólnego, amortyzacji, podatku rolnego i innych podatków obciążających koszty, czynszu dzierżawnego, kosztów kapitału obcego (odsetki), kosztów wynagrodzeń pracowników najemnych wraz ze świadczeniami oraz świadczenia na rzecz członków spółdzielni.

Wskaźnik płynności bieżący (kol. 11) – iloraz aktywów obrotowych, pomniejszonych o krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe, i zobowiązań krótkoterminowych na koniec 2012 r.

Wskaźnik płynności szybki (kol. 12) – stosunek aktywów obrotowych, pomniejszonych o zapasy i krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe, do zobowiązań krótkoterminowych na koniec 2012 r.

Wskaźnik generowania gotówki operacyjnej (kol. 13) – stosunek nadwyżki operacyjnej netto do sumy przychodów ze sprzedaży i zrównanych z nimi, pozostałych przychodów operacyjnych (pomniejszonych o zysk ze zbycia aktywów niefinansowych) i zysków nadzwyczajnych. Nadwyżka operacyjna powstała przez odjęcie od wpływów z działalności operacyjnej wydatków na nią poniesionych. Z kolei wpływy policzono jako sumę przychodów ze sprzedaży i zrównanych z nimi, pozostałych przychodów operacyjnych (pomniejszonych o zyski ze zbycia aktywów niefinansowych) i zysków nadzwyczajnych. Wydatki natomiast uzyskano przez dodanie do kosztów działalności operacyjnej (pomniejszonych jednak o amortyzację) pozostałych kosztów operacyjnych (ale z wyłączeniem straty ze zbycia aktywów niefinansowych), strat nadzwyczajnych i obowiązkowych obciążeń wyniku finansowego.

Wydajność pracy (kol. 14) – stosunek wartości dodanej (zdefiniowanej w opisie do kol. 9) do przeciętnego zatrudnienia w 2012 r.

Przychody ogółem (kol. 16) – suma przychodów ze sprzedaży produktów i zrównanych z nimi, pozostałych przychodów operacyjnych (pomniejszonych o zysk ze zbycia aktywów niefinansowych) i przychodów finansowych.

Dochód ogólny (kol. 18) – przychody ogółem (zdefiniowane w opisie do kol. 16), pomniejszone o sumę kosztów działalności operacyjnej (bez opłaty pracy członków), pozostałych kosztów operacyjnych i kosztów finansowych, skorygowane o wyniki nadzwyczajne (zyski lub straty nadzwyczajne).

Indeks tworzenia wartości (kol. 20) – iloraz rentowności (dochodowości netto) kapitału własnego na koniec 2012 r. oraz jego kosztu. Ten ostatni ustalono jako sumę rentowności aktywów bez ryzyka oraz premii za ryzyko finansowe. Jako aktywa bez ryzyka przyjęto średnie oprocentowanie lokat bankowych złożonych na okres do dwóch lat włącznie w 2012 r. Wyniosło ono 4,70% w stosunku rocznym i było jednakowe dla wszystkich gospodarstw. Premię za ryzyko określono z kolei jako iloczyn różnicy między ww. rentownością lokat bankowych (4,70 %) a oprocentowaniem długu każdego gospodarstwa (stosunek zapłaconych odsetek w 2012 r. do sumy zobowiązań długo- i krótkoterminowych na koniec 2012 r.) i stopnia zadłużenia kapitału własnego (ww. sumę zobowiązań długo- i krótkoterminowych podzielono przez wartość kapitału własnego na koniec 2012 r.). Tylko indeks wyższy od jedności świadczy o powiększaniu wartości gospodarstwa dla jego właścicieli.

Pracujący przeciętnie w roku (kol. 22) – przeciętna liczba osób zatrudnionych w 2012 r. (członków spółdzielni i pracowników najemnych), w tym członkowie (kol. 23).

Powierzchnia użytków rolnych (kol. 24) – obszar gruntów przeznaczonych do działalności rolniczej. Obejmuje on grunty orne, trwałe użytki zielone i plantacje trwałe.

Wskaźnik bonitacji gleb (kol. 25) – syntetyczna miara jakości użytków rolnych obliczona jako stosunek powierzchni przeliczeniowej do fizycznej powierzchni tych użytków. Wskaźnik ten ustalono na podstawie „Deklaracji w sprawie podatku rolnego” oraz informacji dodatkowych o użytkach V i VI klasy.

Miernik syntetyczny (kol. 26) – suma pozycji z kolumn 6, 8, 15, 17, 21 (opis metody w tekście).

OBJAŚNIENIE SYMBOLI

- - zjawisko nie występuje lub nie ma treści merytorycznej;
- In - liczba niemianowana;
- - brak zgody na podanie nazwy przedsiębiorstwa.

Ranking przygotował zespół pracowników Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB w składzie:

Mgr inż. Marcin Adamski
Mgr inż. Adam Kagan
Prof. dr hab. Jacek Kulawik
Dr Dariusz Osuch
Mgr inż. Maria Zdzieborska

Literatura:

Rynek zbóż, stan i perspektywy. [2013]. Analizy rynkowe, IERiGŻ PIB, Warszawa.

Rynek środków produkcji dla rolnictwa, stan i perspektywy. [2013]. Analizy rynkowe, IERiGŻ PIB, Warszawa.

Rynek Rolny nr 6 (268) 2013. Analizy rynkowe, IERiGŻ PIB, Warszawa.

Makowska G. i in., „Skup i ceny produktów rolnych w 2012 r.”, GUS, Warszawa 2013 r.